

profesor de Historia de la Iglesia en la Facultad de Humanidades de Toledo, de la Universidad de Castilla la Mancha. Abarca un arco de tiempo comprendido desde 1300, en que rompe la crisis que llevaría hasta el Cisma de Avignon, hasta el absolutismo de las monarquías (s. XVIII), sin entrar en los movimientos doctrinales que precedieron al estallido revolucionario.

Escrita con estilo claro y lineal y de lectura agradable, Vizuete articula esa etapa de la Iglesia, en torno a la idea de la reforma eclesial. Óptica que está generalizada hasta el estallido de la Guerra de los Treinta años; pero menos extendida respecto del siglo XVIII; en esta centuria destaca el A. la reforma buscada por las iglesias nacionales, católicas o protestantes, apoyada en el conciliarismo y el episcopalismo. Muy acertado el planteamiento pero, a mi parecer, incompleto, pues no alude a la reforma eclesial, enlazada con Trento y con la espiritualidad del siglo XVI, que, a través de la espiritualidad francesa del XVII (pp. 215-216), llega a Alfonso Mª de Ligorio, Pablo de la Cruz y Leonardo de Porto Maurizio, entre otros.

Buena descripción del Cisma de Avignon y de la crisis conciliar. Quizá podría haber matizado el éxito del conciliarismo. Martín V, escribe el A., «poco favorable a los decretos conciliares de Constanza, trató de recuperar la mayor cantidad posible de los derechos tradicionales de los pontífices antes de que el concilio, que se debía reunir en 1423, como ordenaba el decreto *Frequens*, pudiera adoptar nuevas medidas» (p. 45). De hecho, al firmar los decretos conciliares, suprimió dos puntos de la redacción inicial del decreto: la protesta por excesivas apelaciones a la curia y la referencia a aquellos casos en que un papa podía ser juzgado por el concilio.

Estudia de modo amplio y sistemático, la reforma eclesial desde la conclusión del Cisma de Avignon hasta Westfalia, fin de la era confesional. Acierta, como Martín Hernández, al destacar los movimientos de reforma cató-

lica anteriores al iniciado por Lutero. Un buen acercamiento a la reforma protestante: génesis y etapas del luteranismo. Dos apéndices: cronología de los papas y selección de textos y una bibliografía seleccionada, ponen punto final al trabajo.

Concebidas ambas obras como manuales para los estudiosos de historia de la Iglesia, se perfilan como libros de referencia para los que, desde cualquier ámbito de la cultura, se interesen por el desarrollo histórico de la Iglesia.

E. Luque Alcaide

Valentí SERRA DE MANRESA, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la re-
tauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Facultat de Teologia de Catalunya («Col·lectània Sant Pacià», 70), Barcelona 2000, 527 pp.

En el present llibre, Valentí Serra continua fins a l'esclat de la guerra civil la història dels caputxins de Catalunya que havia anat descabdellant anteriorment en *Els caputxins de Catalunya, de l'adveniment borbònic a la invasió napoleònica: vida quotidiana i institucional, actituds, mentalitat, cultura (1700-1814)*, Barcelona 1996 (vegeu AHig 6 [1997] 564-565) i en *Els framenors caputxins a la Catalunya del segle XIX. Represa conventual, exclaustacions i restauració (1814-1900)*, Barcelona 1998 (vegeu AHig 8 [1999] 533-534). Aquests tres llibres, juntament amb el de BASILI DE RUBÍ, *Un segle de vida caputxina a Catalunya, 1564-1664*, Barcelona 1978, fan que l'orde dels frares menors caputxins potser sigui ara la institució religiosa més ben estudiada del Principat.

L'estil del llibre és el mateix dels dos que l'han precedit. Fins i tot en la seva presentació externa, amb un text principal que es pot llegir tot seguit sense recórrer a la lectura de les notes; un segon text que es gairebé un altre llibre (o molt més que un altre, si ens atenem a la seva extensió) format per unes notes ex-

tremadament enriquidores per a l'historiador; i un material gràfic que no serveix per a fer bonic sinó per a il·lustrar i ambientar acuradament el text. De la solidesa de l'obra en donen fe la trentena de pàgines que ocupa la llista de fonts impreses i bibliografia citada; però el seu valor rau sobretot en les fonts documentals inèdites, que l'autor, arxiver de la província caputxina de Catalunya, qualifica de gran qualitat, abundosa, molt rica i tan minuciosa que permet arribar als detalls més petits de la vida de cada dia.

L'obra s'organitza en cinc densos capítols. El primer estudia el desenvolupament i consolidació de la vida religiosa en la nova província caputxina de Catalunya, recentment restaurada; la mentalitat dels caputxins del moment i les seves diverses actituds davant l'evolució dels temps; l'impacte dels fets de juliol de 1909 (la «setmana tràgica» de Barcelona) en la seva vida material i espiritual; i la nova embranzida religiosa i cultural que emprehengueren després, així com el seu coneixement dels corrents de modernisme teològic que arribaven de fora, el seu distanciament envers ells i, alhora, els senyals d'una aspiració general a un renovament de la teologia.

El capítol segon s'estén en la presentació i estudi de la vida i obra de set personatges caputxins especialment significatius, entre els quals sobresurten els pares Miquel d'Esplugues i Rupert de Manresa, la principal activitat dels quals se situa precisament en els anys que abasta aquest volum.

El capítol tercer estudia la irradiació pastoral i cultural del santuari de la Mare de Déu del Roser de Pompèia, edificat en una zona de Barcelona nova, de ràpid creixement i benestant; la influència i significat de les publicacions periòdiques caputxines; i l'acció catequètica i social del Tercer Orde. Descriu també la situació dels altres convents caputxins de Catalunya (que l'any 1902 eren ja 10 en tot el Principat) i, finalment, les repercussions de la dictadura de Primo de Ribera en la seva vida. En tot el període, el nombre de religiosos

professos de la província havia passat de 172 el 1902 (46 d'ells, a missions), a 204 el 1936 (54 d'ells, a missions).

Un capítol quart, dedicat a la important tasca missionera dels caputxins catalans a Guam, Filipines, Amèrica Central, Mèxic, Equador i Colòmbia, precedeix el cinquè i últim, que comença passant revista a les actituds dels caputxins davant la Segona República, ressaltant l'apogeu de l'acció caputxina en els anys vint i trenta, i acaba amb una relació del fets de juliol de 1936 i dies següents, amb l'esclat de la guerra civil i la destrucció de convents.

El llibre de Valentí Serra, intenta mostrar la vida i activitats dels caputxins dins el context de la situació històrica global, cosa que aconseguix força satisfactòriament. Així ho fa notar també Joan Bada en el pròleg, afegint que, si bé deixa obert l'estudi a ulteriors interpretacions i al que hi pugui afegir el descobriment de més documentació, es fa molt difícil que aquesta pugui sortir dels arxius caputxins, sobre els quals ha treballat l'autor de manera exhaustiva.

L'elecció dels primers temps del daltabaix de juliol del 1936 com a terme final del llibre està d'acord amb la suggeridora periodificació de la història de l'Església a casa nostra durant el segle XX que proposa el professor Bada en l'esmentat pròleg. Malgrat les dificultats que comporta escriure la història més recent, confiem que l'autor no renunciarà finalment a continuar el seu treball, i no només fins a l'any 1939, que tancaria l'etapa següent, sinó fent-lo arribar a dates més properes. Mentrestant, estarem a l'aguait de l'estudi que ens ha mig promès sobre la branca femenina de l'orde.

E. Moliné

Luis SUÁREZ FERNÁNDEZ, *Nación, Patria, Estado. En una perspectiva històrica cristiana*, AEDOS, Madrid 1999, 238 pp.

AEDOS, la Asociación para el Estudio de la Doctrina Social de la Iglesia, siempre interesada en los grandes problemas del tiempo en que vivimos, ofrece un nuevo fruto de sus